

Universiteit Utrecht

De heteroseksuele dubbele moraal van adolescenten met
verschillende etnische achtergronden:
De invloed van vrienden

Masterthesis

Annette de Wolff, 3286150

18-06-2012

Universiteit Utrecht

Faculteit Sociale Wetenschappen

Master Jeugdstudies

Begeleiders: Regina van den Eijnden & Ine Vanwesenbeeck

Dankwoord

Voor u ligt mijn scriptie die is geschreven in het kader van het afstudeeronderzoek voor de Master Jeugdstudies – opleiding Algemene Sociale Wetenschappen – aan de Universiteit Utrecht.

De scriptie beschrijft een cross-sectioneel onderzoek naar de relatie tussen etniciteit, de invloed van vrienden en het hanteren van de HDM door adolescenten .

Graag zou ik een aantal mensen willen bedanken die deze scriptie mede mogelijk hebben gemaakt. Allereerst wil ik met dit dankwoord mijn begeleider Ine Vanwesenbeeck bedanken voor haar begeleiding de eerste helft van het jaar. Dankzij haar kennis, aanwijzingen en feedback ben ik op het goede spoor gezet.

Daarnaast wil ik Regina van den Eijnden bedanken voor haar begeleiding de tweede helft van het jaar. Zij heeft veel tijd in mij gestoken, ondanks dat ze in eerste instantie niet mijn begeleider was en dat waardeer ik zeer. Door haar kennis en ervaring heb ik mijn scriptie tot een goed einde weten te brengen.

Ine en Regina, bedankt voor jullie betrokkenheid, steun en begeleiding bij het schrijven van mijn scriptie!

Tot slot wil ik graag mijn vriend, mijn familie en mijn vriendinnen bedanken voor hun steun en betrokkenheid gedurende mijn afstuderen.

Abstract

Doel: In het huidige onderzoek werd nagegaan of er verschillen zijn in de mate waarin de HDM wordt onderschreven door jongeren van een verschillende etniciteit en werden de relaties tussen een permissieve seksuele norm van vrienden, de mate van communicatie over seks met vrienden en het onderschrijven van de HDM onderzocht. Daarbij is gekeken wat de invloed van etniciteit op deze relaties is. **Methode:** Er heeft een online enquête plaats gevonden onder 512 jongeren van 16 tot 20 jaar met een gemiddelde leeftijd van 18,12 jaar. **Resultaten:** Allereerst lieten de resultaten zien dat Turkse en Marokkaanse jongens de HDM sterker onderschrijven dan Nederlandse jongens. Verder kwam in deze studie naar voren dat Turkse en Marokkaanse jongens de HDM sterker onderschrijven wanneer er sprake is van een repressieve seksuele norm van vrienden dan wanneer er sprake is van een permissieve seksuele norm van vrienden. Nederlandse jongens hanteren daarentegen sterker de HDM bij een permissieve seksuele norm van vrienden dan bij een repressieve seksuele norm van vrienden. Tot slot is uit de resultaten gebleken dat jongens sterker de HDM onderschrijven wanneer zij vaak met hun vrienden over seks praten. Bovenstaande relaties zijn voor meisjes niet gevonden. **Conclusie:** Het huidige onderzoek laat sterke etnische verschillen zien in de mate waarin de HDM wordt gehanteerd bij jongens. Daarnaast is uit deze studie gebleken dat vrienden een belangrijke rol spelen in het onderschrijven van de HDM bij jongens. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen of er tussen Turkse en Marokkaanse jongens verschillen zijn in de mate waarin de HDM wordt gehanteerd.

Introductie

In de hedendaagse samenleving worden we doorlopend gevoed met de gedachte dat mannen en vrouwen essentieel van elkaar verschillen, voornamelijk op het vlak van seksualiteit. In de media worden vaak stereotiepe voorstellingen van mannelijke en vrouwelijke seksualiteit gemaakt. Vrouwen worden ‘sexy’ afgebeeld en mannen seksueel waardoor de heteroseksuele dubbele moraal (HDM) in de hand wordt gewerkt. Deze moraal verwijst naar de strengere beperking op de seksualiteit en seksuele autonomie van vrouwen dan van mannen. Mannen winnen status door een seksueel actief leven, terwijl vrouwen status verliezen (Vanwesenbeeck, 2009). Ofwel: er wordt met twee maten gemeten. In een artikel van Greene & Faulkner (2005) wordt verwezen naar seksuele scripts om het begrip ‘heteroseksuele dubbele moraal’ te verduidelijken. De traditionele heteroseksuele scripts verwijzen naar de verschillende verwachtingen voor man en vrouw en bieden handleidingen hoe mannen en vrouwen zich seksueel horen te gedragen. Er heerst een dwingende seksuele norm, aangezien van mannen wordt verwacht, dat zij het initiatief nemen tot seksuele activiteiten, assertief zijn en deskundig zijn op het gebied van seks, terwijl van vrouwen wordt verwacht dat ze passief zijn en permissieve seks beperken, terwijl ze tegelijkertijd sexy moeten zijn en aan de behoeften van de man moeten denken (Greene & Faulkner, 2005). De koppeling van mannelijkheid en mannelijke seksualiteit aan activiteit en van vrouwelijkheid en vrouwelijke seksualiteit aan passiviteit is een belangrijk element van de HDM (Vanwesenbeeck, 2009). Een ander belangrijk element van de HDM is de objectivering en seksualisering die vrouwen veel sterker dan mannen ten deel valt. Hiermee wordt bedoeld dat vrouwen veel vaker dan mannen als lustobject worden afgebeeld in de media. Daarnaast worden mannen vaak als vrouwonvriendelijk en dominant afgeschilderd in de media. Dit element speelt vooral een belangrijke rol in de westerse, gecommmercialiseerde samenlevingen (Vanwesenbeeck, 2009).

Eerder onderzoek heeft laten zien dat het lastig is consistent bewijs te vinden voor het bestaan van de HDM, terwijl deze moraal in de praktijk wel zichtbaar is (Crafword & Popp, 2003). Het gevolg hiervan is dat sommige studies het bestaan van de HDM niet hebben weten aan te tonen (Crafword & Popp, 2003). In deze studie is gebruik gemaakt van een nieuw ontworpen meetinstrument om de HDM zo goed mogelijk te kunnen meten. Daarnaast is in Nederland tot dusver nauwelijks onderzoek gedaan naar de HDM, waardoor er nog veel openliggende vragen zijn met betrekking tot dit fenomeen in Nederland.

In deze studie wordt onderzocht of er etnische verschillen zijn in de mate waarin de HDM wordt onderschreven door jongeren. Bekend is dat de HDM een crosscultureel fenomeen is, maar tegelijkertijd variërend van kracht in verschillende etnische groepen.

Nederland is een multiculturele samenleving waarin in het bijzonder bij Turkse en Marokkaanse jongeren sprake is van een relatief grote seksekloof (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Wanneer onderzoek naar de HDM wordt gedaan is het belangrijk om hier rekening mee te houden. Daarnaast wordt in deze studie gekeken wat de invloed van vrienden is op het hanteren van de HDM, omdat vrienden met name in de adolescentie een belangrijke rol spelen in het gedrag van de jongeren (Treboux & Busch-Rossnagel, 1995). Uit de literatuur is gebleken dat er een verband bestaat tussen de mate van communicatie met vrienden over seks en het onderschrijven van de HDM (De Graaf, Van Egten, De Hoog & Van Berlo, 2009; Lefkowitz, Boone & Shearer, 2004). Tot dusver is er echter nog geen consistentie over de richting van dit verband gevonden. Naast communicatie met vrienden over seks lijkt het ook belangrijk om de rol van een permissieve seksuele norm van vrienden te onderzoeken, omdat de seksuele attitudes van adolescenten vaak overeen komen met de seksuele attitudes van vrienden (Aly & Dwyer, 2011). Voor zover bekend is hier nog geen onderzoek naar gedaan. Tot slot wordt gekeken wat de invloed van etniciteit op bovenstaande relaties is.

Etnische verschillen in het onderschrijven van de HDM

Verschillen in opvattingen over sekserollen zijn groter in culturen waar het beschermen van de familie-eer een grote rol speelt, zoals de Turkse en Marokkaanse cultuur (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). In deze culturen wordt de identiteit en hoe men leeft grotendeels bepaald door de normen en waarden van de groep waar men toe behoort. Nederlands onderzoek heeft aangetoond dat Marokkaanse en Turkse jongens een relatief sterke HDM ten aanzien van maagdelijkheid onderschrijven en meisjes op grond daarvan indelen in ‘goede’ en ‘slechte’ meisjes (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Dit wordt het madonna-hoer onderscheid genoemd. In de Koran staat dat seksueel contact uitsluitend plaats mag vinden binnen het huwelijk, maar in de praktijk wordt dit vooral van meisjes verwacht. Marokkaanse jongens willen vaak trouwen met een meisje dat nog maagd is, omdat trouwen met een meisje dat al seks heeft gehad de eer van hun familie kan schaden (Hendrickx, Lodewijckx, Royen & Denekens, 2002). Het overgrote deel van de Turkse en Marokkaanse jongens heeft voortijdig seks, omdat bij jongens meestal geen sprake is van eerverlies wanneer zij seks voor het huwelijk hebben, hetgeen bij meisjes wel het geval is (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Voor veel Turkse jongens betekent ‘mannelijkheid’ zelfs het hebben van (Nederlandse) vriendinnen voor de seks (Everaert & Lamur, 1993). De Marokkaanse en Turkse meisjes lijken, op basis van de gegevens uit het onderzoek ‘Seks onder je 25^e, conservatiever dan de Marokkaanse en Turkse jongens wat betreft het toestaan van seksuele activiteiten tussen

jongeren (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Maar ook hier scoren zowel de meisjes als de jongens aanzienlijk minder liberaal dan de Nederlandse, Antilliaanse, en Surinaamse jongeren. Vrijwel alle Nederlandse, Antilliaanse en Surinaamse meisjes en jongens vinden dat seks mag, als een jongen en een meisje trouwplannen hebben. Dit percentage ligt aanzienlijk lager bij Marokkaanse jongens (65%) en meisjes (45%) en Turkse jongens (65%) en meisjes (57%). Niet geheel verassend is uit het onderzoek 'Seks onder je 25° ook gebleken dat meisjes met een Turkse of Marokkaanse afkomst de minste seksuele ervaring hebben en meisjes met een Nederlandse of Antilliaanse etniciteit de meeste ervaring. Bij jongens zijn het de Turken en Marokkanen die vaker ervaring hebben met seks dan de Nederlanders (De Graaf et al., 2005). De HDM lijkt zich te vertalen in grote sekseverschillen in attitudes ten aanzien van seksualiteit en seksuele ervaring bij in het bijzonder jongeren van Turkse en Marokkaanse afkomst (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). In de huidige studie wordt daarom verwacht dat Turkse en Marokkaanse adolescenten de HDM sterker onderschrijven dan Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse adolescenten (*hypothese 1*).

Een permissieve seksuele norm van vrienden en de HDM

In de midden en late adolescentie distantiëren individuen zich steeds meer van hun ouders en worden vrienden steeds belangrijker (Treboux & Busch-Rossnagel, 1995). Deze groep heeft een sterk socialiserende werking en is belangrijk voor de identiteitsontwikkeling, omdat adolescenten hun individuele interesses en onzekerheden kunnen verkennen, terwijl ze tegelijkertijd een gevoel van verbondenheid hebben met hun vriendengroep. Deze verbondenheid vereist conformiteit aan interesses van de groep (Santor, Messervey & Kusumakar, 1999). Hiermee samenhangend kan vaak een relatief sterke gelijkenis worden vastgesteld in attitudes en gedrag onder de leden van een vriendengroep. Zo blijkt uit het onderzoek van Aly en Dwyer (2011) dat er een relatie bestaat tussen het aantal sekspartners van de adolescent en het aantal sekspartners van de vrienden van de adolescent. De keuzes die adolescenten maken worden beïnvloed door hoe acceptabel de vriendengroep die keuzes vindt. Daarnaast komt in het onderzoek van De Graaf et al. (2009) naar voren dat jongens sterker de HDM hanteren wanneer zij veronderstellen dat seksuele ervaringen belangrijk wordt gevonden in de vriendengroep. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongens druk vanuit de vriendengroep voelen om seksueel te presteren en daardoor machogedrag gaan vertonen. Het tonen van mannelijkheid is voor jongens bij uitstek aan heteroseksueel presteren gekoppeld (Vanwesenbeeck, 2011). Ander onderzoek liet zien dat meisjes en jongens met veel sekspartners vaker vrienden hebben met meer permissieve seksuele attitudes

(Lyons, Giordano, Manning & Longmore, 2011; Little & Rankin, 2001). In de huidige studie wordt onderzocht in hoeverre het hanteren van de HDM wordt geassocieerd met een permissieve seksuele norm van vrienden. Voor zover bekend is deze relatie nog niet eerder onderzocht. Naar aanleiding van bovenstaande bevindingen wordt bij jongens een positief verband tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM verwacht en wordt bij meisjes een negatief verband tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM verwacht (*hypothese 2*). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongens zich eerder onder druk voelen gezet om seksueel te presteren, wanneer ze denken dat permissieve seks wordt gewaardeerd in de vriendengroep. Daarnaast ervaren meisjes wellicht meer seksuele vrijheid bij een permissieve seksuele norm van vrienden.

Verder is uit verschillende onderzoeken gebleken dat de mate waarin jongeren status denken te verkrijgen in de vriendengroep verschilt naar etniciteit. Zo blijkt uit het onderzoek van De Graaf et al. (2009) dat Marokkaanse en Turkse jongens vaker dan Nederlandse, Antilliaanse en Surinaamse jongens denken dat het in de vriendengroep belangrijk wordt gevonden om seksuele ervaring te hebben. Volgens Van Bommel (2003) verwerven jongens zelfs status door een seksueel actief leven. Binnen hun eigen vriendenkring worden ze aangemoedigd om seksueel te ‘scoren’ en ervaring op te doen. Verder zijn het bij de meisjes vooral de Surinaamse en Antilliaanse meiden die denken dat vrienden seksuele activiteit waarderen, terwijl Marokkaanse en Turkse meisjes juist vaker denken dat seksuele activiteit wordt afgekeurd door hun vrienden (De Graaf et al., 2009). Gezien de associatie tussen etniciteit en de seksuele attitudes van vrienden is het interessant om te onderzoeken of etniciteit van invloed is op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM. Deze relatie is voor zover bekend nog niet eerder onderzocht. Naar verwachting wordt de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM gemodereerd door etniciteit. Bij jongens is deze relatie sterker voor Turkse en Marokkaanse jongens dan voor Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse jongens en bij meisjes is deze relatie sterker voor Surinaamse en Antilliaanse meisjes dan voor Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongens (*hypothese 3*).

De mate van communicatie over seks met vrienden en de HDM

Vrienden zijn vaak de meest toegankelijke informatiebron, aangezien de drempel om seksualiteit met leeftijdsgenoten te bespreken relatief laag ligt en adolescenten vaak veel tijd met hun vrienden doorbrengen (Lefkowitz et al., 2004). Recent onderzoek heeft laten zien dat

de mate van communicatie over seks met vrienden geassocieerd wordt met de mate waarin de HDM wordt onderschreven. De richting van dit verband is niet duidelijk, omdat hier tegenstrijdigheden in de literatuur over bestaan. In het onderzoek van Lefkowitz et al. (2004) komt naar voren dat jongeren die uitgebreid met hun vrienden over seksualiteit communiceren, vaker permissieve seksuele attitudes hanteren. Om specifieker te zijn laat het onderzoek van Lefkowitz et al. (2004) zien dat jongeren die de HDM relatief sterk aanhangen, minder frequent over daten, seksuele gevoelens en gedragingen, gevaren van seks en voorbehoedsmiddelen communiceren dan jongeren die minder sterk de HDM hanteren. Jongeren met conservatieve attitudes hebben het in overeenstemming met de verwachtingen vaker over seksuele onthouding. Een beperking van dit onderzoek is dat er geen onderscheid in sekse is gemaakt. Tegenover het onderzoek van Lefkowitz et al. (2004) staat het onderzoek van De Graaf et al. (2009) waaruit is gebleken dat er een positief verband bestaat tussen de mate waarin de adolescent met vrienden over seks praat en het onderschrijven van de HDM. Jongens denken meer stereotiep over de rollen van mannen en vrouwen op seksueel gebied, wanneer ze regelmatig met hun vrienden over seks praten. Voor meisjes was er in dit onderzoek geen verband gevonden. In deze studie wordt de relatie tussen de mate van communicatie over seks met vrienden en het onderschrijven van de HDM onderzocht om te bepalen welk van de twee theoretische perspectieven het meest juist is (*onderzoeksvraag 1*).

In de ene cultuur wordt er opener over seksualiteit gecommuniceerd dan in de andere cultuur. Binnen Marokkaanse en Turkse gezinnen wordt het bijvoorbeeld als een taboe gezien om met de ouders over seks te communiceren en krijgen kinderen vaak weinig seksuele voorlichting (De Graaf et al., 2005). Turkse en Marokkaanse jongeren krijgen daarom over het algemeen liever informatie van vrienden dan van volwassenen (Gettemans, 2007). Verder komt in de beschikbare literatuur naar voren dat Turkse, Antilliaanse en Surinaamse jongens relatief hoog en Nederlandse jongens relatief laag scoren op de mate waarin ze met vrienden over seks communiceren. Wat betreft de meisjes praten Surinaamse en Antilliaanse meisjes het meest over seks met hun vrienden en Marokkaanse en Turkse meisjes het minst (De Graaf et al., 2005). Bij de Marokkaanse en Turkse vriendengroepen zijn het de jongens die vaker over seks communiceren dan de meisjes, terwijl dit bij de andere etnische groepen net andersom lijkt te zijn (De Graaf et al., 2005). Er zijn dus aanwijzingen dat etniciteit een belangrijke rol speelt bij de mate van communicatie over seks met vrienden. Naar aanleiding van bovenstaande bevindingen wordt in de huidige studie onderzocht of etniciteit een modererend

effect heeft op de relatie tussen de mate van communicatie over seks met vrienden en het hanteren van de HDM (*onderzoeksvraag 2*).

Methoden

Design, steekproef en procedure

Dit onderzoek is cross-sectioneel van aard. De data zijn verzameld door middel van een online enquête met één meetmoment onder 512 jongeren van 16 tot 20 jaar met een gemiddelde leeftijd van 18,12 jaar (SD 1,4) in de periode van december 2011 tot februari 2012. Deze jongeren zijn geworven via een panel. Geworven is op een diverse steekproef en niet op een representatieve steekproef. Om dit te bewerkstelligen is de vragenlijst eerst afgenomen bij allochtone jongeren en nadat daar de gewenste aantallen bereikt waren zijn de gemakkelijker te werven groepen benaderd. Wat betreft geslacht is de steekproef redelijk gelijk verdeeld met 240 jongens en 272 meisjes. Van de respondenten heeft 1,4 % alleen de basisschool afgemaakt, 52% van de respondenten volgt of heeft een afgeronde VMBO of MBO opleiding en 46,6% van de respondenten volgt of heeft een afgeronde HAVO, VWO, HBO of WO opleiding. Het overgrote deel van de respondenten is van Nederlandse afkomst, namelijk 373 adolescenten. Tot slot zijn er 53 jongeren met een Marokkaanse of Turkse etniciteit, zijn 56 van de jongeren Antilliaans of Surinaams en hebben 30 respondenten aangegeven over een andere etniciteit te beschikken.

Meetinstrumenten en databewerking

De heteroseksuele dubbele moraal (HDM)

Om de HDM te meten is een nieuw meetinstrument ontwikkeld gebaseerd op bestaande meetinstrumenten en theorievorming omtrent de HDM. Dit meetinstrument bestond in eerste instantie uit 36 items. Een factoranalyse met ‘principal axis factoring’ en ‘oblique rotatie’ is uitgevoerd om de dimensionaliteit van het meetinstrument te bepalen en het aantal items te reduceren. Aan de hand van deze analyse is gekeken hoeveel factoren er onderscheiden konden worden en zijn op basis van statistische (factorlading < 0.4) en inhoudelijke argumenten meerdere items verwijderd. Een factoranalyse met één factor en 23 items kwam als beste uit de vergelijking. Vervolgens zijn aan de hand van een betrouwbaarheidsanalyse nog 2 items verwijderd. Hierdoor bleef uiteindelijk een schaal met 21 items over om de HDM mee te meten. De schaal heeft een hoge interne consistentie met een cronbach’s alpha van 0.90. Voorbeelditems zijn: ‘Ik vind het meer bij een jongen passen dan bij een meisje om seks te hebben zonder gevoel ’ en ‘Een jongen hoort meer van seks af te weten dan een meisje’

(Zie bijlage 1 voor alle items). De bijbehorende antwoordcategorieën zijn gegeven op een 6-puntsschaal variërend van ‘Helemaal mee oneens’ tot ‘Helemaal mee eens’.

Permissieve seksuele norm vrienden

Om het concept ‘permissieve seksuele norm vrienden’ te meten is een nieuw meetinstrument ontwikkeld gebaseerd op items uit ‘Seks onder je 25e’ van De Graaf et al, 2011 en op items uit het onderzoek Stars (Baams, Bongardt & Doornwaard, 2011). Dit meetinstrument bestond in eerste instantie uit 5 items, maar naar aanleiding van de factor- en betrouwbaarheidsanalyse is één item verwijderd. De overgebleven vier items hebben een Cronbach’s Alpha van 0.67 wat betekent dat de betrouwbaarheid nagenoeg voldoende is om verdere analyses mee uit te voeren. Met het concept ‘permissieve seksuele norm vrienden’ wordt gemeten in welke mate adolescenten denken dat permissieve seks wordt gewaardeerd door hun vrienden. Voorbeelditems van deze schaal zijn: ‘Mijn vrienden/vriendinnen vinden dat ik seks mag hebben zonder verliefd te zijn’ en ‘Mijn vrienden zouden het waarderen wanneer ik een one-night stand heb gehad’ (Zie bijlage 1 voor de schaal). De antwoordmogelijkheden variëren van ‘Helemaal mee eens’ tot ‘Helemaal mee oneens’ op een 6-puntsschaal.

Communicatie over seks met vrienden

De mate waarin jongeren met vrienden over seksgerelateerde onderwerpen communiceren is gemeten aan de hand van een bewerking van Herold & Way, 1988. Adolescenten hebben voor alle vijf de items op een 6-punt Likert schaal (van nooit tot heel vaak) aangegeven hoe vaak ze met hun vrienden over verschillende thema’s op het gebied van seks communiceren. In de items wordt bijvoorbeeld gevraagd naar ‘verliefdheid en relaties’ en ‘anticonceptie en condoomgebruik’ (Zie bijlage 1 voor de schaal). Een factor- en betrouwbaarheidsanalyse is uitgevoerd om de betrouwbaarheid van de items te bepalen. Alle vijf de items hadden een hoge factorlading, waardoor er geen items verwijderd hoefden te worden. De Cronbach’s Alpha voor deze schaal is 0.80, wat betekent dat er sprake is van een goede betrouwbaarheid.

Etniciteit

Om etniciteit te meten is in de vragenlijst onderscheid gemaakt in ‘familie van je moeder’ en ‘familie van je vader.’ De vraag die aan de adolescenten is gesteld luidt als volgt: ‘Is de familie van jouw vader en moeder van oorsprong Nederlands? Zo nee, uit welk land dan?’ Hierbij zijn acht antwoordcategorieën mogelijk. Voor de analyses zijn deze categorieën teruggebracht tot 3 groepen, namelijk: Nederlands, Turks/Marokkaans en

Surinaams/Antilliaans. Respondenten die niet onder een van deze groepen vallen, zijn niet meegenomen in de analyses.

Controlevariabelen

Alle analyses zijn voor jongens en meisjes apart uitgevoerd. Daarnaast is in de analyses ook gecontroleerd voor een aantal variabelen.

Allereerst is gecontroleerd voor leeftijd. Deze variabele is in de vragenlijst gemeten door middel van een open vraag.

Ook is gecontroleerd voor de variabele religie. Voor de analyses is een nieuwe variabele aangemaakt met twee categorieën, namelijk 0: 'religieus' en 1: 'niet religieus'. De 27 respondenten die 'anders, namelijk' hebben geantwoord in de vragenlijst, zijn niet meegenomen in de analyses vanwege de betrouwbaarheid van de antwoorden.

Tot slot is gecontroleerd voor opleidingsniveau. Voor de analyses is een nieuwe variabele opleidingsniveau aangemaakt, waarbij opleidingsniveau is hergecodeerd in twee categorieën, namelijk 'lager opgeleid' en 'hoger opgeleid'.

Analyses

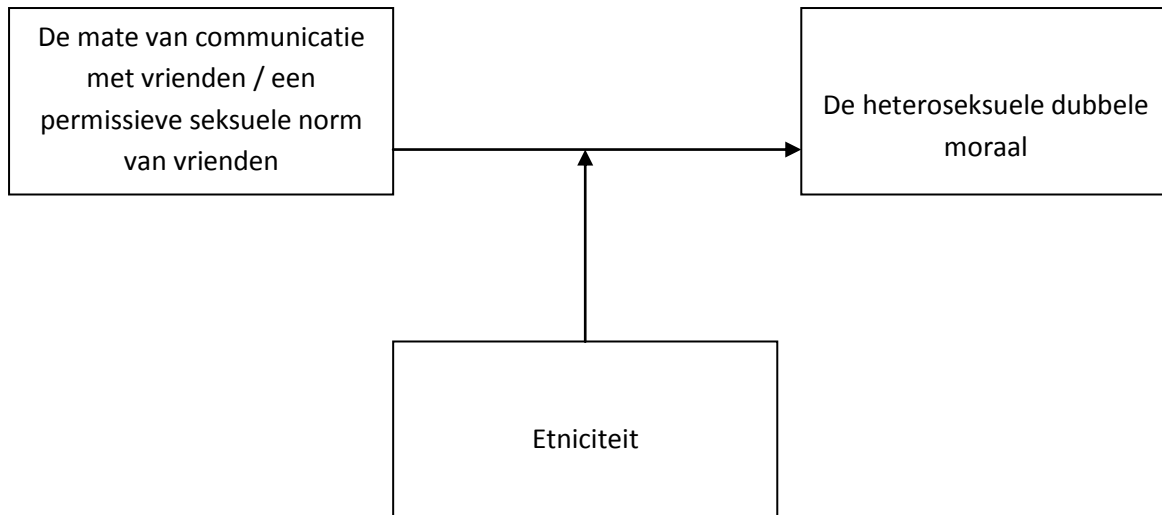
Onderstaand wordt per onderzoeksvraag in het kort weergegeven welke analyses zijn verricht om tot een antwoord te komen. Bij de tweede en derde onderzoeksvraag is gecontroleerd voor religie, opleidingsniveau en leeftijd.

De eerste onderzoeksvraag is gericht op de relatie tussen etniciteit en de HDM. Om deze vraag te beantwoorden is gebruikt gemaakt van Oneway ANOVA met een Tukey post hoc test om te zien of er significante verschillen zijn tussen de etnische groepen in de mate waarin de HDM wordt gehanteerd.

Ter beantwoording van de tweede onderzoeksvraag is een multiële regressieanalyse uitgevoerd, waarbij de hoofdeffecten van een permissieve seksuele norm van vrienden en de mate van communicatie over seks met vrienden op het onderschrijven van de HDM zijn getoetst.

In de derde onderzoeksvraag wordt het modererende effect van etniciteit op de relatie tussen communicatie vrienden / permissieve seksuele norm en het hanteren van de HDM getoetst (zie Figuur 1). Om dit effect te onderzoeken zijn vier interactietermen aangemaakt, namelijk communicatie * Turks/Marokkaans, communicatie * Antilliaans/Surinaams, permissieve seksuele norm * Turks/Marokkaans en permissieve seksuele norm * Antilliaans/Surinaams.

Figuur 1. Etniciteit als moderator in de relatie tussen de mate van communicatie over seks met vrienden / een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM

Resultaten

Beschrijvende gegevens van de heteroseksuele dubbele moraal naar etniciteit

In Tabel 1 staan de belangrijkste beschrijvende statistieken vermeld voor de mate waarin de HDM wordt onderschreven door verschillende etnische groepen onderverdeeld naar sekse. Hieruit blijkt dat er significante verschillen zijn tussen de etnische groepen wat betreft het onderschrijven van de HDM bij jongens. Verder blijkt uit de Tabel dat jongens met een Turkse of Marokkaanse afkomst gemiddeld het hoogst en Nederlandse jongens gemiddeld het laagst scoren op het hanteren van de HDM. De verschillen tussen deze twee etnische groepen zijn significant. Wat betreft de meisjes zijn er geen significante verschillen gevonden. Tot slot blijkt uit Tabel 1 dat alle etnische groepen afgerond een 3 scoren op het hanteren van de HDM, wat betekent dat de respondenten in alle drie de etnische groepen het gemiddeld 'een beetje oneens' waren met de stellingen die betrekking hadden op het hanteren van de HDM. Kortom, de eerste hypothese wordt alleen voor jongens bevestigd.

Tabel 1. Heteroseksuele dubbele moraal naar etniciteit

	jongens			Meisjes		
	N	M	SD	N	M	SD
Etniciteit						
Nederlands	182	2,88 _a	0,82	191	2,73	0,67
Turks/Marokkaans	27	3,41 _b	0,81	26	2,84	0,94
Antilliaans/Surinaams	22	3,01	0,99	34	2,89	0,75
Totaal	231	2,95*	0,85	251	2,76	0,71

Noot: Significante verschillen zijn gebaseerd op One way Anova met Tukey Post hoc test

a & b verwijzen naar significante verschillen tussen groepen ($p < 0.05$)

Tabel 2 geeft de correlaties weer tussen de variabelen die in dit onderzoek gebruikt zijn. Allereerst wordt in deze Tabel een significante relatie gevonden tussen een Turkse en Marokkaanse etniciteit en het onderschrijven van de HDM bij jongens. Dit wijst erop dat jongens met een Turkse en Marokkaanse etniciteit de HDM sterker hanteren dan Nederlandse jongens. Deze relatie is voor meisjes niet aangetoond. Verder blijkt uit deze Tabel dat de mate van communicatie met vrienden positief verband houdt met het onderschrijven van de HDM bij jongens, maar niet bij meisjes. Dit betekent dat jongens die frequent met hun vrienden over seks communiceren sterker de HDM onderschrijven dan jongens die weinig met hun vrienden over seks communiceren. Tot slot laten de resultaten zien dat er zowel bij meisjes als bij jongens een significante relatie is tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en de mate waarin er met vrienden over seks wordt gecommuniceerd. Hiermee wordt bedoeld dat adolescenten vaker over seks praten met hun vrienden wanneer er sprake is van een permissieve seksuele norm in de vriendengroep. Deze relatie is sterker voor meisjes dan voor jongens.

Tabel 2. Correlaties tussen alle variabelen

	1	2	3	4	5
1 Turks/Marokkaans	-	-	-0.12	-0.07	0.05
2 Antilliaans/Surinaams	-	-	0.07	0.05	0.05
3 Communicatie	0.11	0.04	-	0.36***	0.01
4 Permissieve norm	-0.08	-0.01	0.15*	-	-0.03
5 HDM	0.19**	0.04	0.30***	0.09	-

* $p < .05$, *** $p < 0.001$

*Noot: Correlaties onder de diagonaal zijn voor jongens, correlaties boven de diagonaal zijn voor meisjes
Correlaties tussen continue variabelen zijn vastgesteld aan de hand van Pearson's R, Bij één of twee
categorische variabelen zijn de correlaties berekend aan de hand van Spearmans Rho*

*Het hanteren van de HDM in relatie tot de mate van communicatie over seks met vrienden en
een permissieve seksuele norm van vrienden*

Vervolgens werd verwacht dat zowel de mate van communicatie met vrienden over seks als een permissieve seksuele norm van vrienden geassocieerd worden met het onderschrijven van de HDM. Tabel 3 toont de resultaten van een regressieanalyse waarin wordt weergegeven welke voorspellers geassocieerd worden met het hanteren van de HDM. In stap 1 zijn de achtergrondvariabelen religie, opleidingsniveau en leeftijd opgenomen. Van deze achtergrondvariabelen laat alleen religie een negatief significant verband zien met het hanteren van de HDM bij jongens. Dit betekent dat er aanwijzingen zijn dat jongens die religieus zijn, de HDM sterker onderschrijven dan jongens die niet religieus zijn.

Uit stap 2 blijkt vervolgens dat de mate van communicatie over seks met vrienden positief verband houdt met het hanteren van de HDM bij jongens. Dus hoe meer er gecommuniceerd wordt over seks met vrienden, des te sterker wordt de HDM gehanteerd. Verder laat stap 2 van de Tabel zien dat een permissieve seksuele norm van vrienden niet geassocieerd wordt met hanteren van de HDM. Dit betekent dat hypothese 2 niet wordt aangenomen. Het toevoegen van de voorspellers zorgde voor een significante verbetering van het model.

Tabel 3. Regressieanalyse naar de relatie tussen etniciteit, de mate van communicatie met vrienden, een permissieve seksuele norm van vrienden en de HDM

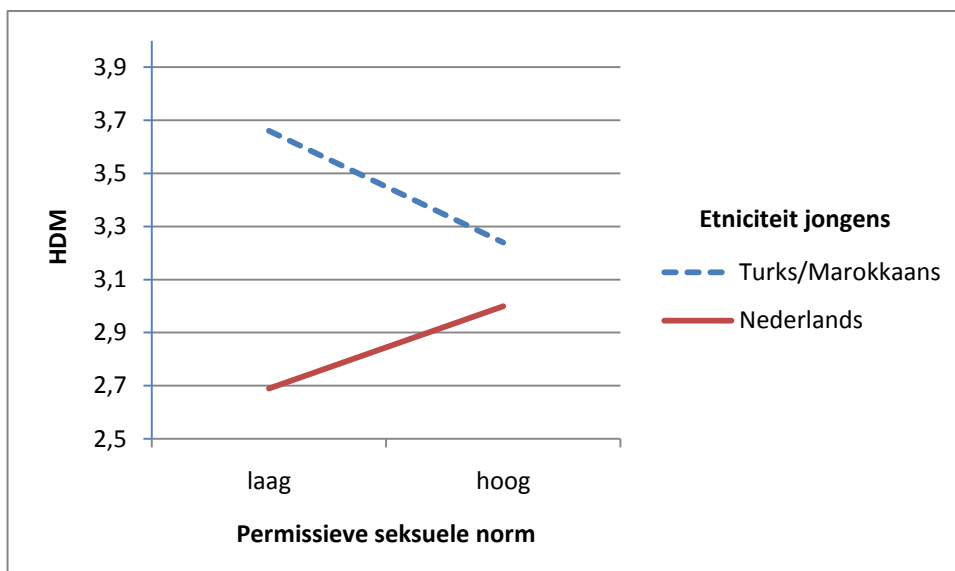
	HDM Jongens N=240		HDM Meisjes N=272	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Model 1				
Religie	-0.20**		-0.09	
Opleidingsniveau	-0.10		-0.04	
Leeftijd	0.11		-0.9	
		0.05*		0.02
Model 2				
Turks/Marokkaans (ref. NL)	0.11		0.04	
Antilliaans/Surinaams (ref. NL)	0.01		0.1	
Communicatie	0.26***		0.02	
Permissieve seksuele norm	0.09		- 0.01	
		0.1**		0.01
Model 3				
Turks/Marokkaans (ref. NL) * Communicatie	-0.03		-0.04	
Antilliaans/Surinaams (ref. NL) * Communicatie	-0.02		0.01	
Turks/Marokkaans (ref. NL) * Permissieve seksuele norm	-0.19**		-0.02	
Antilliaans/Surinaams (ref. NL) * permissieve seksuele norm	-0.01		-0.08	
		0.03		0.01

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < 0.00$

De modererende rol van etniciteit in de relatie tussen de mate van communicatie over seks met vrienden / een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM

Stap 3 van Tabel 3 toont de interactietermen tussen ‘eticiteit’ en ‘de mate van communicatie over seks met vrienden’ en de interactietermen tussen ‘eticiteit’ en ‘een permissieve seksuele norm van vrienden’. Hieruit blijkt dat er een significant modererend effect is van een Turkse of Marokkaanse etniciteit op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM bij jongens, maar niet bij meisjes. Dit houdt in dat het verband tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM verschillend is voor jongens met een Nederlandse of een Turkse/Marokkaanse etniciteit. Er is geen significant moderatie effect gevonden van een Antilliaanse en Surinaamse etniciteit op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM. Hypothese 3 wordt hiermee deels bevestigd. Tot slot is er ook geen sprake van een significant moderatie effect van etniciteit op de relatie tussen de mate van communicatie met vrienden en het onderschrijven van de HDM. Een interactieplot is gemaakt om de richting van het moderatie-effect van een Turkse of Marokkaanse etniciteit op het verband tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM te illustreren (zie Figuur 2).

Figuur 2. Interactie-effect van etniciteit op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM

In Figuur 2 is te zien dat er een negatief verband bestaat tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM bij jongens met een Turkse en Marokkaanse

afkomst. Dit betekent dat Turkse en Marokkaanse jongens de HDM sterker onderschrijven als ze denken dat hun vrienden permissieve seks zouden afkeuren (een repressieve seksuele norm) dan wanneer ze denken dat hun vrienden permissieve seks zouden waarderen (een permissieve seksuele norm). Voor jongens met een Nederlandse etniciteit geldt het omgekeerde. Bij Nederlandse jongens is sprake van een positief verband tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het hanteren van de HDM. Dit wijst erop dat Nederlandse jongens de HDM sterker hanteren wanneer ze denken dat permissieve seks wordt gewaardeerd in de vriendengroep (een permissieve seksuele norm) dan wanneer ze denken dat permissieve seks wordt afgekeurd (een repressieve seksuele norm).

Discussie

Dit onderzoek liet zien dat Turkse en Marokkaanse jongens sterker dan Nederlandse jongens de HDM onderschrijven. Deze bevinding is niet gevonden voor meisjes. Daarnaast bleek uit de resultaten dat de mate van communicatie met vrienden over seks positief verband houdt met het hanteren van de HDM bij jongens, maar niet bij meisjes. Dit betekent dat jongens die vaker met hun vrienden over seks communiceren sterker de HDM hanteren. Tot slot werd een modererend effect van etniciteit op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM bij jongens gevonden; jongens met een Turkse en Marokkaanse etniciteit onderschrijven de HDM sterker wanneer er sprake is van een repressieve seksuele norm van vrienden en jongens met een Nederlandse etniciteit wanneer er sprake is van een permissieve seksuele norm van vrienden. Voor meisjes is er wederom geen significant verband gevonden.

Allereerst lieten de resultaten zien dat Turkse en Marokkaanse jongens significant hoger scoren op het hanteren van de HDM dan Nederlandse jongens. Deze resultaten komen overeen met bevindingen uit eerdere studies (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005; Hendrickx et al., 2002). Turkse en Marokkaanse meisjes ervaren vaak een structurele ongelijkheid in hun dagelijks leven. Deze ongelijkheid komt voort uit de verschillende taken van jongens en meisjes als het gaat om het handhaven en beschermen van de familie-eer. Veel meisjes moeten kuis zijn; ze mogen geen seks voor het huwelijk hebben, moeten zich (meestal) netjes kleden en ‘gepaste’ afstand van jongens bewaren. Voor Turkse en Marokkaanse jongens vormt heteroseksuele ervaring juist een belangrijk onderdeel van het mannelijke eergevoel (De Graaf et al., 2009).

Cultuurverschillen kunnen hier wellicht een verklaring bieden. Turken en Marokkanen vormen de minderheidsgroepen in Nederland en onderscheiden zich van de Nederlandse individualistische meerderheidscultuur door hun sterke collectivistische oriëntatie. Hofstede & Hofstede (2005, p. 87) beschrijven dit contrast als volgt: “In individualistische samenlevingen staat het eigen belang en de zorg voor directe familie voorop, terwijl in collectivistische samenlevingen gemeenschappelijke belangen, traditionele normen en waarden en het voorkomen van gezichtsverlies centraal staan.” Met betrekking tot het onderschrijven van de HDM zullen Nederlandse jongens en meisjes wellicht eerder hun eigen seksuele opvattingen weergeven dan de meer collectief ingestelde Turkse en Marokkaanse jongeren, die vaak eerder geneigd zullen zijn aan de traditionele gedragsregels van de gemeenschap te refereren (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Deze bevindingen zijn wetenschappelijk relevant, omdat ze laten zien dat etnische achtergrond een predictor vormt voor het onderschrijven van de HDM bij jongens.

Verder is uit de resultaten gebleken dat etniciteit van invloed is op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM bij jongens, maar niet bij meisjes. In dit onderzoek kwam naar voren dat Turkse en Marokkaanse jongens de HDM sterker onderschrijven wanneer er sprake is van een repressieve seksuele norm in de vriendengroep dan wanneer er sprake is van een permissieve seksuele norm van vrienden. Een mogelijke verklaring voor de richting van dit verband zou kunnen zijn dat in Turkse en Marokkaanse vriendengroepen waarin sprake is van een permissieve seksuele norm minder streng wordt vastgehouden aan de traditionele normen en waarden van de Turkse en Marokkaanse cultuur. Hierdoor wordt er wellicht minder sterk een onderscheid gemaakt naar sekse en wordt de HDM minder sterk onderschreven door de Turkse en Marokkaanse jongens dan wanneer zij sterk aan de gedragsregels van de gemeenschap zouden refereren. De HDM is voor Turkse en Marokkaanse jongens mogelijk een uiting van de traditionele normen en waarden van hun cultuur.

Nederlandse jongens onderschrijven de HDM, in overeenstemming met de verwachtingen, wel sterker wanneer er sprake is van een permissieve seksuele norm van vrienden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Nederlandse jongens machogedrag gaan vertonen als ze denken dat permissieve seks wordt gewaardeerd in de vriendengroep. Deze bevinding sluit aan bij de resultaten van het onderzoek van De Graaf, et al. (2009) waaruit is gebleken dat jongens sterker de HDM hanteren wanneer zij veronderstellen dat seksuele ervaring belangrijk wordt gevonden in de vriendengroep.

Tot slot werd in de huidige studie een verband gevonden tussen de mate van communicatie over seks met vrienden en het onderschrijven van de HDM bij jongens. In deze studie is geen hypothese opgesteld over de richting van dit verband, omdat in het onderzoek van Lefkowitz et al. (2004) een positief verband is gevonden tussen de mate van communicatie over seks met vrienden en het hanteren van de HDM en in de studie van De Graaf et al. (2009) een negatief verband. De huidige studie laat zien dat de mate van communicatie over seks met vrienden positief verband houdt met het hanteren van de HDM bij jongens, maar niet bij meisjes. Deze bevinding sluit aan bij de studie van De Graaf et al. (2009) waaruit blijkt dat jongens die vaker met vrienden over seks praten meer stereotiep over de rollen van mannen en vrouwen op seksueel gebied denken. Een mogelijke verklaring voor het negatieve verband tussen de mate van communicatie over seks met vrienden en het onderschrijven van de HDM dat in het onderzoek van Lefkowitz et al. (2004) is gevonden, is dat in deze studie geen onderscheid naar sekse is gemaakt, terwijl dit cruciaal is in onderzoek naar de HDM. Kort door de bocht gezegd betekent de HDM immers dat jongens hun seksualiteit moeten opblazen en meisjes hun seksualiteit moeten minimaliseren. Vanuit dit licht zou het mogelijk kunnen zijn dat meisjes die de HDM relatief sterk onderschrijven minder vaak over seks communiceren vanwege de druk die zij voelen om niet seksueel actief te zijn. Voor jongens geldt wellicht het omgekeerde, aangezien er aanwijzingen zijn dat jongens vaak opscheppen over seks omdat zij denken status te verkrijgen in de vriendengroep door een seksueel actief leven (De Graaf, 2012). Kortom, de HDM wordt in het huidige onderzoek sterker gehanteerd door jongens die vaak met hun vrienden over seks praten dan door jongens die weinig met hun vrienden over seks praten. Hiermee lijkt het theoretische perspectief van De Graaf et al. (2009) het meest juist.

Beperkingen

Deze studie kent een aantal beperkingen, waarmee rekening moet worden gehouden bij de interpretatie van de resultaten. Allereerst is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een diverse in plaats van een representatieve steekproef, waardoor de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden naar alle jongeren tussen de 16 en 20 jaar in Nederland.

Daarnaast is het cross-sectionele design van deze studie een beperking, omdat alleen gesproken kan worden over relaties tussen variabelen en geen inzicht wordt verkregen in de causaliteit van verbanden. In de toekomst is longitudinaal onderzoek gewenst om de richting van de verbanden vast te stellen.

Een andere beperking is de lage omvang van het aantal jongeren met een Turkse of

Marokkaanse etniciteit, waardoor de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Verder is er in de analyses, om statistische redenen, geen onderscheid gemaakt tussen Turkse en Marokkaanse adolescenten en tussen Antilliaanse en Surinaamse adolescenten. Het verdient de voorkeur om in toekomstig onderzoek voldoende tijd en middelen te reserveren voor de werving van voldoende jongeren uit elke etnische groep apart. Hiermee kan vastgesteld worden of er tussen Turkse en Marokkaanse jongens verschillen zijn in de mate waarin de HDM wordt gehanteerd.

Daarnaast is het niet uit te sluiten dat sommige respondenten sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven met als gevolg dat ze een lagere score hebben gehaald op het onderschrijven van de HDM. Deze beperking komt vaak terug in onderzoek naar de HDM, omdat sommige jongeren niet bewust zijn van de attitudes die ze hanteren of omdat ze niet openlijk willen toegeven dat ze seksueel gedrag van jongens en meisjes ongelijk beoordelen.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de permissieve seksuele norm van vrienden is gemeten door aan de respondenten te vragen wat hij of zij denkt dat de norm is in de vriendengroep met betrekking tot seksuele activiteit. Voor het interpreteren van de resultaten is er in dit onderzoek vanuit gegaan dat de respondenten vrienden hebben van dezelfde sekse, terwijl hier geen informatie over beschikbaar was. Dit zou eventueel voor vertekening hebben kunnen gezorgd in de resultaten. Het is voor vervolgonderzoek belangrijk om informatie te hebben over de sekse van de vrienden van de adolescenten.

Implicaties

Bevindingen van deze studie zijn theoretisch relevant, aangezien dit een van de eerste Nederlandse studies is waarin onderzoek wordt gedaan naar de HDM. De belangrijkste bevinding van deze studie is dat er sterke etnische verschillen zijn in de mate waarin de HDM wordt gehanteerd bij jongens. Daarnaast liet deze studie zien dat vrienden een belangrijke rol spelen in het onderschrijven van de HDM bij jongens. Voor zover bekend was de invloed van etniciteit op de relatie tussen een permissieve seksuele norm van vrienden en het onderschrijven van de HDM nog niet eerder onderzocht, waardoor nieuwe theoretische kennis is verkregen. Modererende effecten zorgen ervoor dat relaties tussen variabelen beter begrepen kunnen worden. In toekomstig onderzoek naar de HDM wordt het aanbevolen om rekening te houden met etnische verschillen.

Daarnaast kent deze studie ook praktische relevantie. Een aanbeveling voor beleid is dat op scholen meer aandacht moet worden geschonken aan de gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes op het gebied van seksuele en relationele vorming om het seksisme van de

HDM tegen te gaan. Tijdens de seksuele voorlichting die op scholen wordt gegeven kan hier aandacht aan worden besteed. Dit is met name belangrijk op scholen waar veel Turkse en Marokkaanse leerlingen zitten. Tot slot moeten jongeren ook de mogelijkheid krijgen om op school met een leraar over seksualiteit en sekseverhoudingen te praten, waardoor jongeren de juiste informatie krijgen over seksgerelateerde onderwerpen en zich minder sterk laten beïnvloeden door de seksuele normen en seksuele attitudes van vrienden.

Literatuur

- Ali, M., & Dwyer, D.S. (2011). Estimating peer effects in sexual behavior among adolescents. *Journal of Adolescence*, 34, 183-190.
- Crawford, M., & Popp, D. (2003). Sexual double standards: A review and methodological critique of two decades of research. *The Journal of Sex Research*, 40, 13-26.
- De Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- De Graaf, H., & Van Egten, C., De Hoog, S., & Van Berlo, W. (2009). *Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep/Den Haag: EQuality.
- Everaert, H., & Lamur, H.E. (1993). *Alles wat geheim is, is lekker. Seksuele relaties en beschermingsgedrag van Turkse mannen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Gettemans, W. (2007). *Kwalitatief onderzoek naar de informatiebehoeften omtrent relaties en seksualiteit bij islamitische jongeren*. Vrije Universiteit Brussel, Belgium.
- Greene, K., & Faulkner, S. (2005). Gender, belief in the sexual double standard, and sexual talk in heterosexual dating relationships. *Sex Roles*, 53, 239-253.
- Hendrickx, K., Lodewijckx, E., Van Royen, P., & Denekens, J. (2002). Sexual behavior of second generation Moroccan immigrants balancing between traditional attitudes and safe sex. *Patient Education and Counseling*, 47, 89-94.
- Hofstede, G., & Hofstede, G.J. (2005). *Allemaal andersdenkenden: Omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Contact.
- Lefkowitz, E. S., Boone, T. L., & Shearer, C. L. (2004). Communication with best friends about sex-related topics during emerging adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 339-351.
- Litte, B., & Rankin, A. (2001). Why do they start it? Explaining reported early-teen sexual activity. *Sociological Forum*, 16, 703-729.
- Lyons, H., Giordano, P.C., & Manning, W.D. (2011). Identity, peer relationships, and adolescent girls sexual behavior: An exploration of the contemporary double standard. *Journal of Sex Research*, 48, 437-450.
- Santor, D. A., Messervey, D., & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school

performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 163-182.

- Treboux, D. & Busch-Rossnagel, N. A. (1995). Age differences in parent and peer influences female sexual behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 5(4), 469-488.
- Van Bommel, A. (2003). *Islam, liefde en seksualiteit*. Amsterdam: Bulaaq.
- Vanwesenbeeck, I. (2009). Seksuele diversiteit. In Gianotten, G. W., Vanwesenbeeck, I. & Weijnenborg, P. *Seksuologie*. 181-195. Houten:Bohn Stafleu van Loghum.
- Vanwesenbeeck, I. (2011). Diverse verlangens: seksuele ontwikkeling onder een dubbele moderne moraal. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 35(4), 232-239.
- Vennix, P., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders, Een literatuurstudie naar culturele, religieuze en maatschappelijke invloeden*. Delft: Eburon.

Bijlage 1. Schalen

Heteroseksuele dubbele moraal

1. Als een jongen eenmaal seksueel opgewonden is, mag een meisje eigenlijk geen seks meer weigeren.
2. Meisjes houden van jongens die de leiding nemen in seks.
3. Ik vind het opdringerig staan als een meisje het initiatief neemt tot seks.
4. Ik vind het meer bij een jongen passen dan bij een meisje om verschillende scharrels tegelijkertijd te hebben.
5. Meisjes moeten zich op het gebied van seks terughoudender gedragen dan jongens.
6. Ik vind het meer bij een jongen passen dan bij een meisje om seks te hebben zonder gevoel.
7. Een jongen hoort meer van seks af te weten dan een meisje.
8. Ik vind seks voor een meisje minder belangrijk dan voor een jongen.
9. Ik vind het normaal dat een jongen de dominante rol neemt in seks.
10. Seksueel expliciet woordgebruik accepteer ik eerder van een jongen dan van een meisje.
11. Soms moet een jongen een beetje druk uitoefenen op een meisje om op seksueel gebied te krijgen wat hij wil.
12. Voor een meisje is het belangrijker om maagd te blijven tot ze trouwt dan voor een jongen.
13. Een jongen heeft meer recht op seksueel genot dan een meisje.
14. Een meisje hoort geen ongewone verlangens te hebben op seksueel gebied.
15. Voor jongens is seks belangrijker dan voor meisjes.
16. Voor een meisje is het belangrijker om er aantrekkelijk uit te zien dan voor een jongen.
17. Jongens en meisjes willen heel verschillende dingen in seks.
18. Ik vind het van jongens meer te verwachten dat ze vreemdgaan dan van meisjes.
19. Seksueel actieve meisjes geven relatieproblemen.
20. Ik vind het belangrijk dat een jongen zich seksueel actief voordoet ook al is hij dat niet.
21. Ik vind het meer bij een jongen passen dan bij een meisje om vaak te masturberen.

Permissieve seksuele norm van vrienden

1. Mijn vrienden/vriendinnen vinden dat ik seks mag hebben zonder verliefd te zijn.
2. Mijn vrienden/vriendinnen vinden dat ik alleen seks mag hebben wanneer ik een relatie heb.
3. Mijn vrienden/vriendinnen vinden het niet erg wanneer ik in een relatie vreemd zou gaan
4. Mijn vrienden/vriendinnen zouden het waarderen wanneer ik een one-night stand heb gehad.

De mate van communicatie over seks met vrienden

1. Mijn gedachten of fantasieën over seks.
2. Verliefdheid en relaties.
3. Masturbatie.
4. Anticonceptie en condoomgebruik.
5. Seksuele zorgen of problemen die ik zou hebben.